

Adviescommissie voor de inschrijving in het Gulden Boek

Aan burgemeester en wethouders van Hilversum

Datum: 20 mei 2025

Onderwerp: Advies over de plaats van Willem Vogt in het Gulden Boek van de gemeente Hilversum.

Geacht college,

Aanleiding

In het begin van 2014 hebben B&W de Adviescommissie voor de inschrijving in het Gulden Boek verzocht na te gaan in hoeverre bij de inschrijving in 1957 van de heer Willem Vogt in het Gulden Boek voldoende rekening is gehouden met zijn gedragingen tijdens de bezettingsjaren 1940-1945. Uiteindelijk heeft u destijds op basis van het advies van de toenmalige commissie en uw eigen informatie besloten niet terug te komen op die inschrijving.

De bespreking van deze kwestie heeft er wel toe geleid dat de mogelijkheid van intrekking van de inschrijving in het Gulden Boek bij 'zeer bijzondere redenen' is opgenomen in het Reglement onderscheidingen gemeente Hilversum 2016.¹

In 2024 heeft de Evangelische Omroep de documentaire 'Het verraad van Hilversum' uitgezonden. Deze documentaire verwees ook naar gedragingen van Vogt, directeur van de AVRO gedurende de bezettingsjaren, en noemde zijn inschrijving in het Gulden Boek. Naar aanleiding van deze documentaire is besloten de Willem Vogt-zaal² in het voormalige AVRO-gebouw een andere naam te geven. Wij hebben u vervolgens geadviseerd een nader onderzoek te laten doen naar het handelen van Vogt in de bezettingsjaren omdat twijfel over de juistheid van de inschrijving als persoonlijk eerbetoon een smet werpt op het Gulden Boek.

In aansluiting op dit advies heeft u prof. dr. H.B.M. Wijffjes, emeritus-hoogleraar Geschiedenis van Radio en Televisie aan de Universiteit van Amsterdam opdracht gegeven aan de hand van primaire bronnen een onderzoek in te stellen naar het handelen van Vogt. Hij heeft dit onderzoek uitgevoerd en hij heeft de resultaten gepresenteerd op 10 april 2025 in het Instituut voor Beeld en Geluid in Hilversum.³

De opzet van het onderzoek

Wijffjes heeft primaire bronnen geraadpleegd in diverse archieven, waaronder die van de naoorlogse omroepzuivering en het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging.⁴ Daarnaast heeft hij veel literatuur doorgenomen⁵ en persoonlijk contact gehad met Dick Verkijk.⁶

¹ artikel 10

² Willem Vogt was lid van verdienste van de AVRO

³ in onze noten verwijzen wij naar het gedrukte rapport (HW) en het nummer van de bladzijde

⁴ zie de bronnen HW 116/117

⁵ zie de literatuur HW 118

⁶ de in de documentaire genoemde auteur van Radio Hilversum 1940-1945

Wijffes heeft verslag gedaan van zijn onderzoek in het rapport 'Willem Vogt, de AVRO en de Duitse bezetting'. Dr. G. von Frijtag Drabbe Künzel, auteur van het boek 'Een stad op drift. Hilversum tijdens de Duitse bezetting' en prof. dr. K. Ribbens, senior onderzoeker aan het NIOD, hebben als deskundige meelezers gefunctioneerd. Zij staan achter de inhoud van het rapport.

Op 16 april 2025 hebben wij Wijffes een aantal vraagpunten voorgelegd om zo meer helderheid te krijgen en een beeld te hebben waar de verschillende opvattingen over het handelen van Vogt vandaan zouden kunnen komen. Verder hebben wij op 14 mei 2025 een gesprek gehad met de heer drs. M. Koolhaas naar aanleiding van de 'Analyse' van het rapport Wijffes, gedateerd 30 april 2025.⁷ De vraagpunten die uit dat gesprek naar voren kwamen hebben wij op 16 mei 2025 besproken met Wijffes en wij hebben nog kort contact gehad met Von Frijtag Drabbe Künzel.

Wat heeft het onderzoek opgeleverd?

In het verleden zijn door diverse mensen persoonlijke getuigenissen afgelegd over en beoordelingen gegeven van het handelen van Vogt. Deze beoordelingen kenden een zekere inkleuring op grond van karakterologische verschillen of omdat er een verschil van opvatting bestond over de organisatie van de omroep voor, tijdens en na de bezettingsjaren. In het rapport maakt Wijffes melding van omstreden handelingen ruim voor de oorlog⁸ en een grote rol van Vogt in naoorlogse discussies.⁹ Wijffes heeft deze beoordelingen gelezen en getoetst aan oorspronkelijke bronnen en is tot de conclusie gekomen dat er in de beginperiode van de bezetting geen sprake is van antisemitisme en dat incidentele Duitsvriendelijkheid eerder als tactische tegemoetkomingen van Vogt aan de bezetter kunnen worden gezien.

De vraag

Aan ons ligt de vraag voor of de in het onderzoeksverslag beschreven feiten en omstandigheden zo bijzonder zijn dat deze aanleiding vormen het eerbetoon van inschrijving van Willem Vogt in het Gulden Boek in te trekken.

Beoordeling en conclusie

We hebben het rapport doorgenomen en onze vraagpunten met Wijffes besproken. Voorafgaande aan de beoordeling van het rapport willen we het volgende opmerken:

1 - Bij de inschrijving in 1957 van Willem Vogt in het Gulden Boek bleef zijn houding in de bezettingsjaren onbenoemd: die was kennelijk geen punt van aandacht. Zijn verdiensten voor de omroep en voor Hilversum, stonden en staan niet ter discussie en vormden de onderbouwing voor de inschrijving in het Gulden Boek.

2 - Inmiddels is Vogt overleden. Het is voor hem niet mogelijk zich te verdedigen of zich nader te verklaren over de door hem genomen beslissingen in de bezettingsjaren. Dat vergt terughoudendheid, zeker wanneer je die beslissingen moet plaatsen in de context van die tijd. Met andere woorden: er moet overtuigend bewijs zijn van het feit dat er sprake is van zeer bijzondere redenen die uitschrijven uit het Gulden Boek rechtvaardigen.

3 - De bezettingsjaren waren jaren waarin plaatselijke overheden en tal van organisaties een weg moesten zien te vinden en keuzes moesten maken met het oog op hun taakuitoefening en bedrijfsvoering. Dat gold ook voor de AVRO, de KRO,

⁷ deze analyse heeft de samensteller van de documentaire, Alfred Edelstein, ons toegestuurd en is ook terug te vinden op Spreekbuis.nl

⁸ HW 19

⁹ HW 94

de NCRV en de VARA.¹⁰ De keuze van de AVRO om kort na de inval van de Duitsers in mei 1940 personeel¹¹ in vaste dienst niet te ontslaan maar de relatie met freelancers, waaronder radiocoryfeeën, te verbreken¹² is volgens Wijffes goed verklaarbaar. Het is niet aannemelijk geworden dat hierbij sprake was van antisemitisme, maar eerder van pragmatisch handelen om de organisatie overeind te houden. Evenmin is aannemelijk geworden dat Vogt sympathie koesterde voor de ideologie van de NSB, integendeel: hij wilde 'zijn' AVRO vrijhouden van die partij. Over de Duitsvriendelijkheid van Vogt stelt Wijffes: 'Het incidentele tegemoetkomen door de AVRO aan Duitse eisen of wensen met betrekking tot de radioprogrammering zou wel kunnen worden bestempeld als Duitsvriendelijk maar het is niet op te vatten als landverraad of volmondige instemming met het Duitse beleid. Daartoe bleken de AVRO en Vogt (alsmede andere omroepverenigingen) niet bereid.'¹³

4 - De destijds door Verkijk, Koolhaas en Edelstein¹⁴ gebruikte verifieerbare bronnen zijn ook door Wijffes gezien, sterker nog: Wijffes beschikte over meer bronnenmateriaal. Verkijk, Koolhaas en Edelstein hebben aan de bij hen bekende feiten een inkleuring gegeven, dan wel zich gebaseerd op inkleuringen van derden. Zulke inkleuringen zijn verklaarbaar vanuit hun perspectief maar behoeven niet te leiden tot een verifieerbare en eenduidige uitkomst en worden ook niet door het onderzoek van Wijffes ondersteund. Voor antisemitisme ziet Wijffes geen grond en hij motiveert dit uitgebreid. Aan de ook door Wijffes vastgestelde Duitsvriendelijkheid geeft hij een andere interpretatie die ligt in de lijn zoals die is gevolgd door andere historici (bij het onderzoek naar het gedrag van de Nederlandsche Unie in de bezettingsperiode) dat geen zwart/wit oordeel kan worden geveld.¹⁵ Hij concludeert dat net als bij de andere omroepen sprake is van opportunistische aanpassingen 'met als doel de eigen organisaties niet in handen te geven van een door een nazi-ideologie gedreven bezetter of van zijn Nederlandse handlangers.'¹⁶

5 - Er valt van alles te zeggen over de ambities van Vogt om te komen tot een nationale omroep, zijn stijl van leiding geven en de manier waarop hij optrad als directeur in het omroepbestel voor, tijdens en na de bezettingsjaren. Hierdoor is de beeldvorming rond zijn persoon en handelen zeker beïnvloed geweest. Dat handelen doet niet af aan de bijzondere verdiensten van Vogt voor de omroep en zijn betekenis voor Hilversum.

6 - Onderzoek is nooit af: we zullen het moeten doen met de nu bekende feiten en omstandigheden.

We beschouwen het rapport van Wijffes als het resultaat van grondig onderzoek naar het feitelijk handelen van Willem Vogt als directeur van de AVRO in de bezettingsjaren. Uit dat onderzoek blijkt dat hij in de bezettingsjaren in die verantwoordelijkheid keuzes heeft gemaakt, keuzes die ook anders gemaakt hadden kunnen worden en tot controverses rond zijn persoon hebben geleid. Maar voor het uitschrijven van iemand die ooit is ingeschreven moet overtuigend vaststaan dat zijn handelen ook naar de normen van die tijd maatschappelijk afkeuring verdient. In het

¹⁰ HW 36

¹¹ waaronder medewerkers van Joodse afkomst (HW 37, 51)

¹² waaronder freelancers van Joodse afkomst

¹³ HW 80

¹⁴ de samensteller van de documentaire

¹⁵ HW 108

¹⁶ HW 107

handelen van Vogt in de bezettingsjaren achten wij dit niet vastgesteld. Wij zien dan ook geen zeer bijzondere redenen, in de zin van artikel 10 van het Reglement, die moeten leiden tot intrekking van de inschrijving van Vogt.

In het feit dat een discussie over zijn gedragingen al tweemaal nadrukkelijk heeft gespeeld, zien wij aanleiding een tekst toe te voegen aan zijn inschrijving in het Gulden Boek met de volgende inhoud:

'Na de inschrijving van Willem Vogt in het Gulden Boek is een aantal malen de vraag opgeworpen of zijn opstelling gedurende de jaren 1940-1945 als directeur van de AVRO aanleiding zou moeten zijn deze inschrijving in te trekken. Burgemeester en wethouders hebben prof. dr. H.B.M. Wijffjes, emeritus-hoogleraar Geschiedenis van Radio en Televisie aan de Universiteit van Amsterdam, opdracht gegeven aan de hand van primaire bronnen een onderzoek in te stellen naar het handelen van Vogt. Hieruit is niet gebleken dat er sprake was van antisemitisme van Vogt of dat hij sympathie koesterde voor de ideologie van de NSB. Het incidenteel tegemoetkomen aan Duitse wensen kwam voort uit opportunisme om de eigen organisatie niet in handen te geven van een door nazi-ideologie gedreven bezetter of zijn Nederlandse handlangers.¹⁷ Het door professor Wijffjes in april 2025 uitgebrachte rapport geeft geen aanleiding deze inschrijving in te trekken.'

Advies

Wij geven u als voltallige commissie in overweging niet over te gaan tot het intrekken van de inschrijving in het Gulden Boek van Willem Vogt.

Daarnaast geven we u in overweging een tekst op te nemen in de (digitale) versie van het Gulden Boek als hiervoor opgenomen.

De Adviescommissie voor het Gulden Boek,

de voorzitter,
mr. J.P.A. Boersma

de secretaris,
drs. J.E. Diepeveen

¹⁷ HW 105-107